

RECENZJE

Anna Adamczyk

Bronić czy nie bronić? – oto jest pytanie. Kwestie immunologiczne (i nie tylko) w czasopiśmie awangardy filozoficzno-naukowej „Avant” (1/2012)

Drugi tegoroczny numer czasopisma „Avant” (1/2012), wydawanego przez Ośrodek Badań Filozoficznych, został poświęcony interdyscyplinarnej debacie nad układem odpornościowym. Redaktorzy tomu zamieścili artykuły w ten sposób, by zaprezentować doniosłość podjętej problematyki oraz kontrowersje, które wiążą się z pojęciem immunologicznego „ja” i odpornością. Pismo składa się z sześciu działów, z których pierwszy jest najbardziej obszerny i dotyczy głównego tematu podjętego w numerze. Pozostałe części to: Wywiady filozoficzne, Gość numeru, Recenzje książek, Badania nad praktyką muzyczną, Artyści numeru.

We wprowadzającym tekście Bartłomieja Świątczaka *System odpornościowy, ja immunologiczne*, autor wskazuje na istotę badań immunologii, odwołując się do prac z dziedziny nauk humanistycznych, w których ten dział biologii jest podawany jako przykład istotnej zmiany paradygmatu w historii nauki. Przede wszystkim jednak zauważa, iż w humanistycznych badaniach nad immunologią perseweruje zagadnienie immunologicznego „ja”. Kwestia ta jest rozwijana w kolejnych artykułach.

Jacek S. Podgórski (*Kto stoi na straży harmonii? O harmonii, fagocytach i tożsamości immunologicznej*) nakreśla ramy historyczne i teoretyczne współczesnej immunologii, podkreślając, iż jest to dyscyplina, której głównym celem jest wyjaśnienie zróżnicowanych zjawisk decydujących o integralności organizmu, który należy rozpatrywać jako strukturę złożoną, wielosystemową, podlegającą ewolucji. W konkluzji autor podkreśla, że szczególną uwagę należy zwrócić na trzy kwestie w historii immunologii. Są to: 1) stwierdzenie przez Iljia Miecznikowa, że układ odpornościowy pełni dwie funkcje – utrzymuje integralność organizmu oraz określa jego tożsamość; 2) sformułowanie przez Franka Macfarlane’a Burneta mechanizmu rozróżniania w kategoriach „swój – obcy”; 3) ujęcie zjawiska odporności przez Nielsa Karna Jerne’a jako zjawiska „elastycznego” i „dyskursywnego”. Przeglądu historii immunologii dopełnia w tekście *Pluripotencjalna historia immunologii*

Neeraja Sankaran, skupiając się na odwoływaniu się do pozycji naukowych publikowanych od 1999 roku.

Yair Neuman (*Ja immunologiczne: tworzenie znaczenia in vivo*) skupia się na przybliżeniu własnego poglądu na temat „ja” immunologicznego, podkreślając, iż jest to „zreifikowany opis procesów, dzięki którym układ odpornościowy utrzymuje wyodrębnioną tożsamość organizmu i siebie samego” (s. 269). Autor rozpatruje to pojęcie, uwzględniając aspekty kulturowej ewolucji, w trakcie której kwestii „ja” nadawano różne znaczenia. Z jego rozważań wynika, iż aby rozpoznać prawdziwą naturę układu odpornościowego, należy połączyć tradycję hermeneutyczną pytania o naturę interpretacji ze współczesnym rozumieniem układu immunologicznego, ale również „z przyszłymi technologiami do badania systemów oraz zaawansowanymi narzędziami obliczeniowymi analizującymi dane sensoryczne” (s. 269).

Wymienione artykuły stanowią znakomite wprowadzenie do tekstów zamieszczonych na końcu pierwszego działu czasopisma, w którym znajdują się poszerzona wersja wprowadzenia do książki *A Body Worth Defending: Immunity, Biopolitics and the Apotheosis of the Modern Body* autorstwa Eda Cohena oraz artykuł w formie komentarzy Alfreda I. Taubera. Są one poprzedzone krótkimi zapowiedziami, w których zostały zamieszczone najważniejsze informacje biograficzne oraz skrótowy przegląd poglądów. W pierwszym z nich – *Autor wart obrony* – Monika Władzik podkreśla, że Cohen wyprowadza we wspomnianej publikacji genealogię ludzkiej odporności z podwójnego prawno-biologicznego rodowodu pojęcia immunizacji (s. 270). Posługując się argumentami historycznymi, wskazuje on na kluczową rolę „odporności” w naukach biomedycznych i jednocześnie zwraca uwagę na to, że przyjęcie „**metaforycznego paradygmatu obronności jako racjonalnego i normatywnego wpłynęło na koncepcje teoretyczne i badania eksperymentalne w immunologii**” (s. 271). Istotną funkcję we wspomnianej publikacji Cohena pełni słowo ‘apoteoza’ (w znaczeniu: ubóstwienie/idealizacja ludzkiego ciała, wydzielonego w sposób sztuczny ze **świata innych organizmów żywych**). **Badacz, opisując naturalizację „wrodzonej obronności”, łączy kilka różnych nauk: medycynę, biologię, ekonomię, politykę, filozofię i historię.** W jego ujęciu „nowoczesna immunologia jest konsekwencją postrzegania potrzeby obrony przed zewnętrznym zagrożeniem w kategoriach niezbywalnego prawa i stanowi podstawę budowania relacji we współczesnym świecie” (s. 271). **Zdaniem Cohena, metafora układu immunologicznego dotyczy nie tylko procesów zachodzących w organizmach żywych.** Znajduje ona również zastosowanie w przypadku kształtowania współczesnej rzeczywistości społecznej i politycznej. We wprowadzeniu do książki *A Body Worth Defending...*, którego przekład znajduje się w omawianym numerze „Avantu”, Cohen skupił się na nakreśleniu problemu, mającego na celu odpowiedź na pytanie, w jaki sposób immunologia wpływa na postrzeganie zarówno ludzkiego ciała, jak i bytów politycznych. W tym celu ukazał współczesne konceptualizacje tych zjawisk, podkreślając,

że są one wzajemnie od siebie zależne. Posługując się terminem 'odporność', badacz skupia się na tym, w jaki sposób medycyna modernizuje ciało, „wcielając w życie teoretyczną praktykę, która określa ludzi jednocześnie [...] jako organizmy i aktorów politycznych, [...] tworząc z biopolityki jeden z [...] najbardziej nowoczesnych wymiarów” (s. 278). W efekcie różnych działań powstaje „unowocześnione ciało”, będące artefaktem „wytężonego zainteresowania i zaangażowania ludzi” (s. 279). Podlega ono naukowej i defensywnej apoteozie dopiero od momentu, w którym nadeszła biologiczna odporność, dlatego Cohen w swojej publikacji przybliży – jak sam pisze – „nowoczesne przemiany ciała od połowy XVII wieku aż do końca XIX stulecia, aby rozważyć, jak zmiany te dotknęły naszych komórek i tkanek oraz instytucji i wyobrażeń” (s. 279). Jednocześnie wskazanie owych przeobrażeń ma ułatwić zrozumienie „indywidualizującego procesu transsubstancjacji”. Badacz, zainspirowany myślą Michela Foucaulta, próbuje odtworzyć biopolitykę odporności, wychodząc od starorzymskiego immunitetu i kończąc na militarystycznym postrzeganiu odporności jako obrony. Cohena interesuje to, w jaki sposób „odporność-jako-obrona, metaforycznie przechodzi z polityki do natury [...] z powrotem” (s. 295). Zastanawia się także nad „immunofilozofią”. W swojej książce omawia „wiedzę, wyobrażenia, etykę, politykę i wartości, które przyspieszyły nowoczesne biologiczne ucieleśnianie się odporności, aby wyjaśnić jak nowoczesna medycyna w defensywny sposób namaściła »ciało nowoczesne« na swoją najświętszą ikonę” (s. 295).

Tekst Taubera, uznanego za autorytet w kwestii filozofii immunologii, zapowiada artykuł Janusza Guzowskiego *Alfred I. Tauber: Przekraczając*, w którym autor podkreśla, że dokonania wspomnianego badacza należy rozpatrywać w szerszym kontekście, „w którym filozofia nauki napotyka jego epistemologię moralną”, ponieważ zawsze „istnieje dyskretne oddziaływanie wzajemne między wartościami wyznawanymi przez społeczeństwo a jego nauką” (s. 312). Tauber w szkicu *Od immunologicznego „ja” do działania moralnego. Komentarze* komentuje zmiany, które zaszły w filozofii immunologii od momentu opublikowania jego książki *The Immune Self: Theory or Metaphor?*. Ponadto wskazuje na istniejące w tej dziedzinie zagrożenia, nieporozumienia i oczekiwania, ale też przedstawia własne ujęcie działania moralnego, odwołując się do własnych publikacji. Podkreśla, że wciąż wierzy w to, iż „metafora jaźni kieruje praktyczną i teoretyczną orientacją większości praktykujących immunologów, natomiast obszerne granice »swojego« i »obcego« są nadal przelamywane i zastępowane przez spektrum funkcji opartych na stopniowaniu odpowiedzi immunologicznej, które nie mieszczą się w szerokich ramach podziału »swoje – obce«” (s. 313).

W pozostałych działach czasopisma moją szczególną uwagę przykuł wywiad z gościem numeru – Markiem Rowlandsem. Z profesorem filozofii na University of Miami rozmawiał Tadeusz Ciecierski, głównie na temat książki *Filozof i wilk*,

ponieważ ostatnio ukazało się na polskim rynku wydawniczym tłumaczenie tej publikacji. Rowlands – jak sam przyznaje – kontynuuje w tej pracy Nietzscheańską tezę, w myśl której to, co w człowieku jest najlepsze, wywodzi się z tego, co najgorsze. Głównym zamierzeniem profesora było nie negowanie pozytywnych, godnych podziwu i pochwały cech ludzkich, ale sprawdzenie, „co można znaleźć, dokopując się do ich korzeni” (s. 339). Frapujący tytuł książki należy odczytywać dosłownie. Jest ona historią lat, jakie Rowlands spędził ze swoim wilkiem Brenanem, choć przede wszystkim stanowi „filozoficzne badanie tego, w jaki sposób odróżniamy siebie od innych zwierząt – historii, które opowiadamy w celu utwierdzenia siebie w swojej wyższości. Każda z przedstawianych przeze mnie historii ma ciemną stronę – każda z nich rzuca cień. W każdej z nich najbardziej odkrywczą jest nie historia sama w sobie, lecz fakt, że w nie wierzymy i uznajemy za istotne” (s. 341).

Zdecydowanie polecam lekturę drugiego numeru pisma „Avant”. Kolejność zamieszczonych artykułów sprawia, że czytelnik znakomicie odnajduje się w prezentowanym temacie. Dodatkowo na końcu części pierwszej została zamieszczona wybrana literatura na temat odporności, co sprawia, że bardziej dociekliwy odbiorca, zainteresowany prezentowanymi kwestiami, w łatwy sposób może poszerzyć zdobytą wiedzę, zwłaszcza że przy każdej z wymienionych pozycji autor przeglądu daje krótki opis podejmowanych problemów. W dziale Gość numeru znajduje się nie tylko bardzo interesujący wywiad z Markiem Rowlandsem, ale także jego artykuł *Reprezentowanie bez reprezentacji* oraz tekst Andreasa Elpidorou *Gdzie jest mój umysł? Mark Rowlands o nośnikach poznania*. Interesująca jest także recenzja książki Marca Lemana *Embodied Music Cognition and Mediation Technology* autorstwa Jakuba Matyji. Rekomenduję ponadto ciekawy szkic Witolda Wachowskiego „*Immunologia muzyki?*” *Krótkie wprowadzenie do kognitywistyki muzycznej i prowizacji*.